

DEVLET MALZEME OFİSİ VE KAMU İHALE SİSTEMİMİZ

DIRECTORATE GENERAL OF STATE SUPPLY OFFICE, AND THE PUBLIC PROCUREMENT
SYSTEM IN TURKEY

Dr. Kadir KARTALCI

İnönü Üniversitesi

İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Görevlisi

kkartalci@inonu.edu.tr

ÖZ

Kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli olarak kullanılması ihale sistemiyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle kamu ihale sisteminin saydamlığı, rekabeti artıran, hesap verebilirliği ve kamuoyu denetimini sağlayan bir yapıya sahip olması önemlidir. İdeal bir ihale sisteminin, bunların yanında istisna hükümlerine de çok az yer vermesi gerekir. Bu anlamda Türk ihale sisteminin Devlet Malzeme Ofisini(DMO) aşırı istisna yetkileriyle donattığı görülmektedir. Bu nedenle; DMO'nun alım ve satım sisteminin yolsuzluğu teşvik edici olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında kamu kuruluşları, denetimden kaçmanın bir yolu olarak DMO'yu kullanmaktadırlar. Ayrıca DMO'nun kurumsal olarak iyi yönetilmediği ve kuruluş amaçlarının günümüz şartlarında geçerliliğini kaybettiği görülmektedir. Sonuç olarak; ihale sistemimizde DMO'ya tanınan istisna hükümleri ile DMO'nun günümüz şartlarına göre varlık nedeni ve kurumsal yönetim şekli yeniden değerlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kamu İhale Sistemi, Yolsuzluk.

ABSTRACT

Effective, economic and efficient use of public resources is closely related to the procurement system. Therefore, it is important that the public procurement system has a structure which increases transparency and competition, and which provides accountability assurance and public control. Apart from these, an ideal procurement system should also cover the exception provisions. In this sense, it is clearly seen that Turkey's procurement system has equipped the State Supply Office (DMO) with extreme exception authority. Therefore, DMO's buying and selling system is understood to be encouraging corruption. Besides, public institutions are using DMO as a way of escaping from control. In addition, it is observed that the DMO is not institutionally managed well and that the foundation objectives lost its validity in today's conditions. As a conclusion, the exception provisions provided to the DMO in our procurement system, and the reason for existence of DMO according to the present conditions and form of institutional management of DMO must be re-evaluated.

Keywords: Public Procurement System, Corruption.

GİRİŞ

Kamu kuruluşlarının piyasadan talep ettikleri mal, hizmet ve yapım işleri kamu ihale mevzuatıyla düzenlenmektedir. Kamu ihale mevzuatlarının düzenlenmesinde ilkeleşmiş sebeplere bakıldığında; kamu alımları alanında **saydamlığı, verimliliği ve rekabeti artıran, hesap verebilirliği ve kamuoyu denetimini sağlayan** bir alım sistemi oluşturmak olduğu görülür. Bir başka söyleyişle, kamu alımlarında; ihalelerin tek tip kurallara göre yapılması, rekabet sağlanarak, alınacak olan kamusal malların en az maliyetle, en kaliteli olacak şekilde sağlanması, alımlarda şeffaflığı sağlayarak kamuya olan güvenin tesis edilmesi, farklı ve kişiye özel uygulamaları önleyerek, yolsuzluk ve suistimalleri en aza indirme düşüncesinin hakim olduğu görülür. Bunların yanında, ülkemiz örneğinde görüldüğü üzere, Avrupa Birliğine (AB) giriş şartlarını yerine getirmek adına kamu alım mevzuatının AB müktesebatına uygun hale getirilmesi isteği de etkili olmuştur.

Yukarıdaki ilkelere göre; kamu alımlarının en sorunsuz şekilde gerçekleştirilmesine yönelik düzenlemeler içeren mevzuatlar, bir takım sebeplerle bu mevzuatların genele şamil olmasını önleyici istisna hükümleri de içerebilmektedir. Bunun bir takım sebepleri olsa da, temelde kamu alımı mevzuatından istisna olmanın gerekçesi; istisna kurallarının uygulandığı kamu alımlarının ya da alımı yapacak kamu kuruluşunun özel bir durumunun mevcut olmasıdır. Bu istisnalar iyi niyetlerle yürürlüğe konulmasına rağmen, kamuoyunda yukarıda belirtilen ilkelerin zedeleneceği yönünde bir algıyı da beraberinde getirmekte, bu durum kamu alımlarına ilişkin mevzuata, dolayısıyla istisna edilen kamu alımlarına yönelik güveni sarsmaktadır.

Ülkemizde uygulanan kamu alımları; 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu, 4735 Kamu İhaleleri Sözleşme Kanununa ve bu kanunlara göre çıkarılmış ikincil mevzuata göre yapılmaktadır. Kamu alımlarına ilişkin daha önce yürürlükte bulunan mevzuat uygulamalarına nazaran bu yasa ve yönetmelikler bütün kamu kuruluşlarının aynı mevzuata göre alım yapmasını zorunluluk haline getirmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, bir takım gailelerle bazı kamu kuruluşlarının alımlarına ya da bir takım kamu alımlarına bu kanunların bazı hükümlerinden istisnalar getirilmiştir.

Bu makale; 4734 Sayılı Kamu İhale Kanununun 3 ncü maddesiyle hem piyasadan yapacağı alımların hem de kamu kuruluşlarının kendisinden yapacağı alımların istisna edildiği Devlet Malzeme Ofisinden (DMO) yapılan kamu alımlarını yukarıda sayılan ilkeler ve

yolsuzluğa sebep olma ihtimali çerçevesinde incelemektedir. Bunun yanında; DMO'nun kurumsal varoluş nedenleri de irdelenecektir.

1. KAMU İHALE SİSTEMİMİZ

Türkiye'de kamu alım satımları 4734 sayılı kanun (Kamu İhale Kanunu, 2002), 4735 sayılı kanun (Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu, 2002) ve 2886 sayılı kanun (Devlet İhale Kanunu, 1983) hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. 4734 ve 4735 sayılı yasalar kamu alımlarının gerçekleştirilmesinde, kamu satışları ile kamuya ait mülkün kiralanması işlemleri ise 2886 sayılı yasa ile yapılmaktadır.

Son yıllarda, özellikle 4734 ve 4735 sayılı yasalarla getirilen düzenlemelerle, ihale sistemimiz uluslararası kabul edilmiş standartları bünyesinde barındırır hale gelmiştir. Bununla birlikte ihale sistemimizin zayıf noktaları da bulunmaktadır. İhale sistemimizin, inceleme konumuzla ilgili zayıf noktalarını gösterebilmek için, özellikle 4734 sayılı yasayla ilgili bir takım bilgilerin aktarılması gerekmektedir.

1.1. 4734 Sayılı Kanunun Amaç ve İlkeleri

4734 Sayılı Kanunun 1 nci maddesinde; “Bu Kanunun amacı, kamu hukukuna tâbi olan veya kamunun denetimi altında bulunan veyahut kamu kaynağı kullanan kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları ihalelerde uygulanacak esas ve usulleri belirlemektir.” denilmektedir. Kanun koyucu bu madde hükmüyle iki önemli şeyi sağlamayı hedeflemiştir. Aslında bu madde, bir anlamda amaç yanında kanunun kapsamına yönelik işaretler de vermektedir. Kanunun amaçlarından birincisi kamu kaynaklarıyla yapılan alımların sadece bu yasaya tabi olmasıdır. Bir başka söyleyişle; kamu alımlarının dağınık bir mevzuata tabi olmaması, standartlara sahip bütüncül bir mevzuatla yapılması amaçlanmıştır. İkincisi ise, uygulamaya dönük bütün yasalarda olduğu gibi, kamu alımlarının usul ve esaslarını belirlemektir.

4734 Sayılı Kanununun amacı 1 nci maddede gösterilmiş olsa da, 5 nci maddede gösterilen ilkelerle, aslında kamu kaynakları ile yapılan alımların düzenlenen usullere göre alınmasının yeterli olmadığı, bu alımların bir takım ilkelere uygun bir şekilde alınmasının gerekliliğine işaret edilmektedir. Kanunun 5 nci maddesinde; “İdareler, bu Kanuna göre yapılacak ihalelerde; saydamlığı, rekabeti, eşit muameleyi, güvenilirliği, gizliliği, kamuoyu denetimini, ihtiyaçların uygun şartlarla ve zamanında karşılanmasını ve kaynakların verimli kullanılmasını sağlamakla sorumludur...” denilmektedir.

Bu ilkelerin konulmasının temel amacı; yapılan kamu ihalelerinin sonucunda kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılmasını ve yapılan ihalelere güvenin ve şaibesiz yapıldığının bütün taraflarca kabul edilir olmasını sağlamaktır.

İlkeler yakından incelendiğinde, kamu ihaleleri sürecinin sorunsuz geçmesi ve kamu kuruluşlarına olan güvenin sarsılmaması için ne kadar önemli oldukları anlaşılacaktır. Bu ilkelerin en önemli ikisi saydamlık ve rekabetin sağlanması ilkeleridir. Diğer ilkeler bu ilkeleri tamamlayıcı niteliktedir.

Kamu ihalelerinde saydamlık ilkesinin uygulanmasıyla ihalenin başlangıcından sonuçlandırılmasına kadar yapılan bütün işlemlere herkesin ulaşabilirliğini sağlamak temel amaçtır. Saydamlık ilkesinin uygulanmasıyla kamu ihalelerindeki taraflar yanında, vergi ödeyen mükellefler ve iç ve dış ülke kamuoyları nezdinde, yapılan ihaleye güven tesis edilmiş olmaktadır. Ayrıca kamu ihalelerinin alışılmış denetim usullerine ilave olarak, kamuoyu denetiminden de geçmesi sağlanmış olmaktadır.

Önemli ilkelerden bir diğeri rekabetin sağlanmasıdır. Kamu ihalelerinde bu ilkenin uygulanmasıyla; ihaleyi yapan kamu kuruluşu, ihaleye katılım yüksek olacağından, kaliteliyi daha ucuza alacaktır ki, bu durum kamu kaynağının israf edilmesini önlemiş olacaktır. İkincisi, belki de daha önemlisi, bu ilkenin uygulanmasıyla ekonomide en büyük alıcı konumundaki devletin, piyasa ekonomisine düzenleyici bir etkisi olacak ve piyasada rekabet imkanı olmayan, sermaye yapısı bozuk ve kaynaklarını verimli kullanamayan firmaların piyasadan çekilmesi sağlanmış olacaktır.

Bu ilkeler ve diğer ilkelerin uygulanmasıyla kamu ihalelerine olan güven sağlanmış, ihaleye katılacaklara haksızlık yapılması ve kamu kaynaklarının israf edilmesi önlenmiş olacaktır.

1.2. 4734 Sayılı Kamu İhale Kanununa Göre Alım Usulleri ve İstisnalar

4734 Sayılı Kamu İhale Kanununda kamu alımlarının gerçekleştirilmesine ilişkin bir takım alım usulleri belirlenmiştir. Bunlar, söz konusu yasanın 18 nci maddesinde; “İdarelerce mal veya hizmet alımları ile yapım işlerinin ihalelerinde aşağıdaki usullerden biri uygulanır:

- a) Açık ihale usulü,
- b) Belli istekliler arasında ihale usulü
- c) Pazarlık usulü olarak belirlenmiştir.

Buradan anlaşılan, yasa kapsamındaki idarelerin yapacakları ihalelerde, belirtilen üç ihale usulünden birini uygulayarak alımlarını yapmaları gerektirir.

Bunlara ilave olarak aynı yasanın “Doğrudan Temin” başlıklı 22 nci maddesinde; “Aşağıda belirtilen hallerde ihtiyaçların ilân yapılmaksızın ve teminat alınmaksızın doğrudan temin usulüne başvurulabilir...” denilmek suretiyle, yasa kapsamındaki idarelerin bir ihale usulü olmaksızın ihtiyaçlarını “Doğrudan Temin” adı verilen bir usulle sağlamalarına izin verildiği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan; kamu alımları için bir usul olarak kabul edilebilecek, söz konusu yasanın “İstisnalar” başlıklı 3 ncü maddesinde düzenlemeleri de dikkate almak gerekmektedir. Bu maddeye göre yasa kapsamındaki idarelerin bazı alım konusu işlerinin yasanın belirlediği usullerin dışında elde edilebilmesine imkan tanınmaktadır. Bu maddenin düzenlediği diğer bir konu ise yasa kapsamına dahil idarelerden bazılarının alımlarının bir kısmının bu yasa da belirlenen usullerin dışında tutulmasıdır. Üçüncü konu ise, yasa kapsamındaki bazı idarelerden yapılacak alımların, yukarıda anılan üç alım usulüne tabi olunmadığına ilişkin hükümlerin konulmuş olmasıdır.

1.3. 4734 Sayılı Kamu İhale Kanununa Göre Satınalma Süreci

4734 sayılı yasaya göre bir kamu alımı uzun ve yoğun çalışmayı gerektiren bir takım işlemlerden sonra gerçekleştirilebilmektedir. Özellikle alımın yaklaşık olarak ne kadar maliyet gerektirdiğinin araştırılması safhası olan yaklaşık maliyetin tespiti, ihale dokümanının hazırlanması, ilana çıkılması, ihalenin yapılması, sözleşmenin imzalanması ve ihale konusu mal, hizmet ya da yapım işinin teslim alınması uzun zaman alıcı işlemleri gerektirmektedir.

Kamu alımına ilişkin bu işlemler sadece uzun zaman gerektirmeyip bazı riskleri de kendi içinde barındırmaktadır. Örneğin ihalenin herhangi bir safhasında yapılan ufak bir hata bazen ihalenin iptal edilmesine neden olabilmektedir. Bir başka örnek, ihalede beklenenden yüksek fiyatların teklif edilmesi ihalenin iptal edilmesini gerektirebilmektedir.

Bu sebepler yanında, yapılan ihaleler için en büyük risk kamu idarelerinin yapmış olduğu ihaleler hakkında Kamu İhale Kurumuna yapılan şikayetlerdir. Şikayet mekanizması; bir çok yararı rağmen, konumuzla ilgili olması bakımından, ihalelerin sonuçlanmasını uzatan bir faktör olabilmesidir.

İhalelerin hem uzun süreçler gerektirmesi, hem de önemli riskler içermesi kamu idarelerini daha kolay yollarla ihtiyaçlarını gidermeye sevk etmektedir. DMO'dan yapılan

alimler buna en iyi örnektir. DMO'nun alım satım sisteminin ayrıntılı olarak incelenmesi konunun daha yakından anlaşılmasını sağlayacaktır.

2. DEVLET MALZEME OFİSİNİN (DMO) ALIM SATIM SİSTEMİ

Yukarıdaki bölümde bahsedildiği üzere, 4734 sayılı yasanın 3 ncü maddesiyle getirilen istisna hükümlerinden DMO da faydalanmaktadır. Bu yasanın 3 ncü maddesinin e bendinde; “Bu Kanun kapsamına giren kuruluşların; ... Devlet Malzeme Ofisi Ana Statüsünde yer alan mal ve hizmetler için Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğünden, ... yapacakları alımlar,” istisna edildiği hüküm altına alınmıştır. Bu durum; yasa kapsamındaki kuruluşların, DMO'nun ana statüsündeki mal ve hizmetler için, yasa belirtilen üç alım usulüne uymaksızın ihtiyaçlarını DMO'dan temin edebilecekleri anlamına gelmektedir.

Kamu İhale Kanununun 3 ncü maddesi g bendi hükmü; “2 nci maddenin birinci fıkrasının (b) ve (d) bentlerinde sayılan kuruluşların, ticarî ve sınaî faaliyetleri çerçevesinde; doğrudan mal ve hizmet üretimine veya ana faaliyetlerine yönelik ihtiyaçlarının temini için yapacakları, Hazine garantisi veya doğrudan bütçenin transfer tertibinden aktarma yapmak suretiyle finanse edilenler dışındaki yaklaşık maliyeti ve sözleşme bedeli ikitrilyon üçyüzmilyar Türk Lirasını **(beşmilyon yetmişikibin seksen Türk Lirasını)*** aşmayan mal veya hizmet alımları”nı bu yasadaki istisna kılmaktadır. Bu kanunun 2 nci maddesi birinci fıkrasının b bendinde; Kamu iktisadi kuruluşları ile iktisadi devlet teşekküllerinden oluşan kamu iktisadi teşebbüsleri” denilmektedir. Bu ifadeden; bir kamu iktisadi teşekkülü olan DMO'nun yukarıda belirlenen tutarlara kadar yapacağı alımların kanunun alım usullerinden istisna olduğu anlaşılmaktadır.

DMO'nun gösterilen bu alım satım sistemi, mevzuatla sınırları çizilen kamu ihale sistemini zedelediği yönünde kamuoyunda eleştirilmektedir. Bu eleştiriler özellikle; kamu idarelerinin 4734 sayılı kanun kapsamında karşılama gereken ihtiyaçlarını Kamu İhale Kanunu'ndaki istisna hükümlerinden faydalanarak DMO'dan sipariş etmesi, DMO'nun da alımlarını aynı yasanın istisna kapsamında yapmasıyla birçok idarenin ihale rejimi dışında kaldığı yönünde olmaktadır (Tepav, 2009: 15-16).

* Kamu İhale Kurumu'nun 2009/1 sayılı Tebliği ile 30/1/2009 tarihli ve 27126 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olup 01.02.2009-31.01.2010 dönemini kapsamaktadır.

Gelinen bu noktada; ihale sistemimizdeki yeri, dolayısıyla da kamu idarelerinin alımlarında DMO'nun alım satım sisteminin ne kadar etkili olduğunun tespit edilmesi amacıyla, DMO'nun alım satım sisteminin ayrıntılı olarak incelenmesi yararlı olacaktır.

2.1. DMO'nun Mal ve Hizmet Alım Sistemi

DMO; müşterisi olan kamu kuruluşlarına satacağı mal ve hizmetlerin alımını çıkarmış olduğu bir yönetmelikle gerçekleştirmektedir. Bu yönetmelik incelendiğinde, DMO'nun iki şekilde alım yaptığı anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi; DMO'nun bütçesine konulan tutarlarla yapılan alımlar olup, bu mallar firmalar tarafından DMO'nun depolarına teslim edilir. İkincisi ise alım sözleşmesi ya da protokoller düzenlenmek suretiyle alımlar yapılır, ancak bu şekilde alınan mallar DMO depolarına getirilmez (DMO, 2008).

DMO, depolarına girmeden satışını yaptığı mallar için katalog çıkarmaktadır. DMO'nun kataloglarında yer alarak ürünlerini satmak isteyen firmaların uymak zorunda olduğu kuralların, konunun açıklığa kavuşması bakımından, bilinmesi önemlidir. Bu nedenle; bu kuralların tespiti amacıyla, DMO'nun, katalog firmalarıyla 2009 yılı için yaptığı sözleşme örneği incelenmiştir. Söz konusu sözleşme örneğine göre katalog firmaları (DMO, 2009);

- DMO ile 1 Nisan–31 Mart dönemini kapsayan bir yıl için anlaşmaktadırlar,
- DMO'ya sattıkları ürünlerin fiyatları üçer aylık 4 dönem itibariyle belirlenmektedir,
- Katalogda yayınlanan ürünlerinin fiyatını TÜİK'in ÜFE artış oranlarına göre her bir dönem başında yeniden belirler ve DMO ile bu fiyatlar üzerinden pazarlık yaparlar,
- DMO'ya uygulayacakları fiyatlarını perakende satış fiyatlarının %15 altında uygulamak zorundadırlar,
- DMO'ya uyguladıkları fiyatlarını (prim, risturn vb. avantajlı fiyatlar dahil) en ucuz tutmak zorundadırlar,
- Fiyatlarını DMO'ya, yukarıda belirtildiği şekilde indirimli ve ucuz olacak şekilde tutmamaları halinde parasal cezalara tabi tutulmaktadırlar,
- Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirdiğine ilişkin yeminli mali müşavir veya bağımsız denetim şirketlerinden onaylı rapor olarak DMO'ya vermek zorundadırlar.

DMO'nun kataloga girecek firmalardan yapacağı alımlar için, yukarıda bahsedilen kuralları uygulamasının faydaları yanında, bu kuralların pratikte uygulanma zorlukları içerdiği de gözden uzak tutulmamalıdır. Örneğin firmaların DMO'ya satacakları malların fiyatlarını en ucuz tutmak veya perakende fiyatlarının %15 altında tutma kriterine göre hareket edip etmedikleri nasıl anlaşılacaktır? DMO kataloglarına giren firma sayısının yüksekliği yanında, kataloglarda yer alan mal çeşitliliğinin fazlalığı düşünüldüğünde, bu kriterlerin firmalar tarafından tizlikle uygulanıp uygulanmadığını anlamak güçtür. Bir diğer

kısıt ise DMO'nun bu kriterin yerine getirilip getirilmediğinin denetimini yapacak yeterli personele sahip olmayışıdır. Bu durum; 2008 yılında 167 katalog firmasından sözleşme şartlarına uyup uymadıkları yönünde sadece 15 firmanın denetlenebilmiş olmasından anlaşılmaktadır (DMO, 2009a:35-36).

2.2. DMO'nun Mal ve Hizmet Satış Sistemi

DMO, ana statüsünde yazılı mal ve hizmetlerin satışını yapabilmektedir. DMO'nun; ana statüsünde özetle kırtasiye malzemeleri, bilgi teknoloji ürünleri, hastane makine teçhizatı, iş makineleri, binek araçları, ilaç gibi geniş bir ürün yelpazesinin bulunduğu mal ve hizmetleri alıp satabilme yetkisine sahip olduğu görülmektedir (DMO, 2007:Md.6).

DMO'nun müşteri tanımı; "Ofisten mal ve malzeme talebinde bulunan ve kamu hukukuna tabi olan veya kamunun denetimi altında bulunan ya da kamu kaynağını kullanan kamu kurum ve kuruluşlarını" şeklindedir (DMO, 2008b:Md.4). Buna göre; DMO'nun, müşteri kitlesine özel kesimin dahil olmadığını, sadece kamu kuruluşlarından oluşan bir müşteri kitlesine sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz.

DMO'dan mal ya da hizmet satın almak isteyen kamu kuruluşları iki alternatiften birine göre hareket etmek durumundadır. Bunlardan birincisi müşterilerin DMO'nun satış yapılan bölge müdürlüklerine bizzat gidip, stoklardaki ürünlerden seçerek alımın gerçekleştirilmesidir. Bu alım şekli, ağırlıklı olarak kırtasiye ürünlerini içerdiğinden, diğer satış yapılan ürünlerle kıyaslandığında DMO'nun satışlarının küçük bir kısmını oluşturmaktadır.

DMO'nun ikinci satış şekli katalog ürünlerinin elektronik ortamda satış şeklinde gerçekleştirilenidir. Bu satış usulünde DMO bir nevi aracılık hizmeti görmektedir. Müşteri katalogdan satın alacağı ürünü seçmekte ve ödemesini DMO'ya yapmakta, DMO; siparişi, katalogda yer alan firmaya yönlendirerek, firmanın, ürünü müşteriye belirli zaman içinde teslimini sağlamaktadır. DMO, bu satışından hizmet bedeli adı altında komisyon geliri elde etmektedir. Mevzuatta konu hakkında; "...Katalogla satış kapsamında yer alan mal ve malzeme taleplerinde ise, katalog kapsamında yer alan firmalarla yapılan sözleşmelere göre elde edilen maliyetler esas alınarak ve hizmet bedeli eklenilerek satış fiyatları tespit edilir." denilmektedir (DMO, 2008a:Md.8).

DMO'nun satış sisteminin pratikte nasıl olduğu ise inceleme konumuz açısından önemlidir. Katalog firmaları pazarlama tekniklerini kullanarak kamu kuruluşlarıyla irtibat kurup, kendi ürünlerinin tercih edilmesi yönünde girişimlerde bulunmaktadır. Kamu

kuruluşları ise DMO'dan alacakları mallar için öncelikle alım yapacakları katalog firmasını tespit ederek, alım öncesi söz konusu firma ile ayrıca bir pazarlık yapma yolunu tercih etmektedirler. Bazen bu pazarlık sonucu mal alımı; özellikle şartların doğrudan alım usulüne ve kanunun 21/f maddesine göre pazarlık usulüne uygun olduğu durumlarda, DMO aradan çıkarılarak, doğrudan katalog firmasının ilgili kamu kuruluşuna satışı şeklinde gerçekleşebilmektedir.

Bu durum; yukarıda DMO'nun alım sistemine ilişkin katalog firmalarına getirmiş olduğu, DMO'ya en ucuza mal satma kriterinin gerçekte işlemediğini göstermesi bakımından, ikincisi ve daha önemlisi ise katalog firmalarıyla yapılan pazarlıkların yolsuzluğu teşvik edici bir yapıya sahip olması bakımından önemlidir.

3. DMO'DAN YAPILAN ALIMLARIN KAMU ALIMLARI İÇİNDEKİ PAYI

DMO'nun kamu ihale sistemi içindeki payının belirlenmesi inceleme konusunun büyüklüğünün, dolayısıyla öneminin anlaşılması açısından yararlı olacaktır. Bunun tespiti için, yıllar itibariyle yapılan kamu mal alım ihaleleri toplamları ile DMO mal satışlarına bakmak yeterlidir. Tablo 1'de sadece "mal" alım satım tutarının gösterilecek olmasının nedeni, DMO'nun satışlarının büyük çoğunluğunun mal satışları olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 1:Yıllara Göre Kamu Mal Alımları ve DMO Satışları (1000TL)			
Yıllar	Toplam Mal Alımı* (1)	DMO Mal Satışları Toplamı(2)	Yüzdesi(1/2)
2004	6.352.046	582.121	0,09
2005	8.258.500	836.278	0,10
2006	9.352.059	916.731	0,10
2007	13.033.571	727.549	0,06
2008	21.184.426	813.368	0,04

Kaynak: Kamu İhale Kurumu http://www.ihale.gov.tr/Istatistikler_Raporlar/ihale_istatistikleri.htm, adresinden 2004–2008 yılları istatistiklerinden yararlanarak "Toplam Mal Alımları" sütunu düzenlenmiştir, (04.11.2009), Devlet Malzeme Ofisi (DMO), <http://www.dmo.gov.tr/Statik/Sayfalar.aspx?SayfaID=36>, (4.11.2009).

*Toplam Mal Alımı: 4734 sayılı yasaya tabi kurumların yapmış oldukları toplam mal alımlarını göstermektedir.

Tablo 1'de; yıllar itibariyle, 4734 sayılı yasaya tabi olan kamu kuruluşlarının mal alımları toplamı, DMO'nun mal satış toplamları ve kamu kurumlarının aldıkları mallar

toplamı içindeki DMO'dan alımların oranı gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında, kamu kuruluşlarının toplam mal alışlarının 2004 yılında %9'unu DMO'dan yaptıkları, 2008 yılına gelindiğinde ise bu oranın %4'lere tekabül ettiği anlaşılmaktadır. 2007 ve 2008 yıllarında oranın düşmesinde alınan tasarruf tedbirlerinin büyük payı vardır (Hazine Müsteşarlığı, 2008:100). Burada tasarruf tedbirleri sadece DMO'nun satışlarını değil, kamu kuruluşlarının bütün alımlarını etkilemesi gerekeceğinden, Tablo 1'de "Yüzdesi" hanesinde verilen oranın değişmemesi gerekir, şeklinde bir soru akla gelebilir. Ancak kamu alımları uygulamalarında tasarruf tedbirlerine rağmen kamu kuruluşları özellikle doğrudan temin usulüyle alım onayını tasarruf tedbirleri öncesi bir tarih belirleyerek piyasadan mal alabilirlerken, DMO'dan alımların bu şekilde gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır.

Tablo 1'deki oranlar yıllar itibariyle düşmüş olsa da, DMO'dan yapılan mal alımları toplamının bütün kamu mal alımları toplamı içindeki payının önemli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

4. DMO'NUN KURUMSAL VARLIK NEDENİ VE FAALİYET SONUÇLARI

DMO'nun kuruluşu 1926'lara kadar uzanır. DMO, 1926 yılında Maliye Bakanlığı bünyesinde Kırtasiye Baş Memurluğu adı altında kurulmuş, aynı bakanlık bünyesinde daha sonra Kırtasiye Müdürlüğü, en son olarak Devlet Kağıt ve Basım Genel Müdürlüğü adı altında faaliyet göstermiş, ancak giderek artan fonksiyonları dikkate alınarak 11.03.1954 tarihili 6400 sayılı kanunla yeniden yapılandırılarak Devlet Malzeme Ofisi adını almıştır. DMO; Devletin kağıt, karton, kırtasiye, büro makineleri ve benzeri malzeme ihtiyacının tek elden, topluca ve uygun fiyatlarla karşılanmasıyla tasarruf sağlamak amacıyla ve faaliyetlerini daha rahat bir şekilde yapabilecek şekilde tüzel kişiliğe sahip, faaliyetlerinde özerk ve sorumluluğu ile sınırlı, ancak Genel Muhasebe Kanunu ile Devlet İhale Kanunu hükümlerine ve Sayıştay denetimine tabi olmayacak şekilde, bir iktisadi devlet teşekkülü olarak kurulmuştur.

Kuruluş tarihlerinde büyük bir ihtiyaca cevap veren DMO'ya bugün için ihtiyaç olup olmadığı bütün yönleriyle tartışılmalıdır. 1926'lardaki Türkiye şartları düşünüldüğünde, DMO'nun varlığının tartışılması bile düşünülmez. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, özel sektörün birçok alanda olduğu gibi, kamunun ihtiyacı olan mal ve hizmetleri de karşılamaktan yoksun olduğu bilinen bir gerçektir. Bu açıdan, diğer kamu kuruluşlarında olduğu gibi, DMO da sermaye birikiminden yoksun Türkiye şartlarında büyük bir açığı kapatmıştır. DMO'nun

varlık nedenini güçlü kılan etkenlerden biri de, o yıllarda kamu hizmetlerinin ülke geneline yayılı olmasına rağmen, özel kesim faaliyetlerinin belirli merkezlerde sunuluyor olmasıdır.

Tarihsel süreç düşünüldüğünde; DMO gibi bir devlet kuruluşunun hizmet yapmasını, ülkemiz şartlarının zorladığı görülmektedir. Ancak günümüz şartlarında özel sektörün karşılayamayacağı herhangi bir mal ya da hizmet olmadığı gibi, özel sektörün faaliyette bulunmadığı herhangi bir yer de bulunmamaktadır. Bu nedenle, DMO'nun faaliyetlerine devam edip etmemesinin yeniden gözden geçirilmesinde büyük yarar vardır.

Bununla birlikte, bu gözden geçirme yapılırken DMO'nun olumlu yönlerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Bunlardan birincisi; DMO'nun kamu kuruluşlarının alımını yaptığı malların piyasa fiyatlarını ayarlamak gibi bir fonksiyona sahip olduğudur. DMO bu fonksiyonunu; büyük bir alıcı konumunda olmasıyla icra ettiği gibi, hükümet tarafından mal alımlarıyla ilgili olarak, piyasadan yapılacak alımların DMO'dan yapılacak alımlardan daha düşük fiyatlı olması yönünde getirilen düzenlemelerle de yerine getirmektedir. DMO'nun bir diğer olumlu yönü; ürün çeşitliliğinin fazla olması nedeniyle, kamu kuruluşlarının mal alımlarına ilişkin hemen hemen bütün alımlarını karşılayacak büyük bir market konumunda olmasıdır. Bu yönüyle DMO, kamu kuruluşlarının işlerini çok kolaylaştırmaktadır. DMO'nun bir diğer olumlu yönü ise; gerçekleştirmekte olduğu standardizasyon ve kalite kontrol çalışma ve hizmetleriyle konusuna giren malzemenin standardizasyonunu sağlamak, üretim safhasında imalat kontrolleri yaparak mamulün kusurlu olmasını önlemek, DMO ile iş yapan özel sektöre kalite kontrol anlayışını yerleştirerek üretim kalitesini yükseltmek, firmaları yeni teknolojiye yönlendirmek suretiyle malzemeye ait imalat sanayi tekniğinde bir ölçüde birlik sağlayarak, imalatın daha iyiye yöneltilmesi açısından sanayiye hizmet etmektir (Çelik, 2003:2).

DMO'nun kurumsal varlığının irdelenmesiyle ilgili olarak incelenmesi gereken bir diğer konu faaliyetlerinden ne derece kar elde etmekte olduğu ile faaliyetlerine ilişkin, özellikle personel gideri anlamında, ne kadar gider yaptığıdır. Bu hususun anlaşılması bakımından aşağıda tablo 2'deki verilerin incelenmesi yeterli olacaktır.

Tablo 2: DMO'nun Kârlılık-Gider Kıyaslama Görüntüsü (TL)

Yıllar	Faaliyet Giderleri	Personel Giderleri	Faaliyet Karı	Faaliyet Dışı Net Kar	Dönem Karı
2003	31.351.099	21.839.322	30.931.268	7.799.602	38.730.870
2004	36.569.653	23.417.611	30.087.823	17.190.978	47.278.801
2005	41.412.781	24.551.854	36.243.518	25.525.939	61.769.457
2006	42.680.013	25.493.721	40.998.403	38.086.613	79.085.016
2007	45.432.169	26.570.903	28.050.400	45.137.611	73.188.011
2008	48.809.715	28.705.356	27.933.817	43.844.071	71.837.888

Kaynak:DMO, <http://www.dmo.gov.tr/Statik/Sayfalar.aspx?sayfalD=177> internet adresindeki “faaliyet istatistikleri”nden faydalanılarak elde edilmiştir(21.11.2009).

Tablo 2'ye bakıldığında; DMO'nun yıllar itibariyle faaliyet giderleri ve personel giderlerinin sürekli artış gösterdiği, faaliyet karının 2006 yılına kadar yükseliş içinde olmasına rağmen, bu yıldan itibaren düşüş gösterdiği, faiz gelirlerinin de içinde bulunduğu faaliyet dışı gelirlerin incelenen dönem itibariyle sürekli artış gösterdiği, faaliyet karı ve faaliyet dışı net karın toplamından oluşan dönem karı tutarlarının faaliyet karı tutarlarındaki değişmelere benzer bir seyir işlediği görülmektedir.

Tablo 2'den, DMO'nun kurumsal faaliyetlerinin gidişatı hakkında önemli sonuçlar çıkarmak mümkündür. Özellikle personel giderleri ile faaliyet karı verileri karşılaştırıldığında; DMO'nun, bir şirket olarak amacının kar yapmak olduğu düşünüldüğünde, faaliyetleri sonucu elde ettiği karın son yıllarda personel giderlerini bile karşılayamadığı anlaşılmaktadır. Tablo 2'den çıkarılabilecek ikinci sonuç; DMO'nun faaliyetleriyle elde ettiği kardan daha çoğunu faaliyet dışı net karlardan elde ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum; faaliyet dışı net karlar içinde faiz gelirlerinin payının 2007 yılı için %70, 2008 yılı için ise %85 olduğu düşünüldüğünde, bir işletme olarak DMO'nun nakdi kaynaklarını faaliyetleri için harcaması yerine, faiz geliri elde etmekte kullandığını göstermektedir (DMO, 2009a:Ek 4/5). Ancak şunu da söylemek yanlış olmasa gerek ki; DMO'nun, son yıllarda doğrudan mal alım satımını gerektirmeyecek şekilde sadece komisyon elde edilerek işleyen elektronik ortamdan satış sistemine ağırlık vermesi, nakit varlıklarını sürekli likit halde bırakmıştır. Bu nakit varlıkların özellikle faiz getirici yerlerde kullanılması DMO'nun faaliyet dışı net karlarının artmasına sebep olmuştur.

5. YOLSUZLUK VE DMO'NUN ALIM SATIM SİSTEMİ

Yolsuzluk kamu yetkisinin kamu çıkarı aleyhinde kullanılması veya bu yetkiye dayanarak özel çıkar elde edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Shah, 2006:2). Buna göre yolsuzluktan bahsedilebilmesi için verilen yetkinin iki türlü kullanımı söz konusu olması gerekmektedir: Birincisi, verilen kamu yetkisi kamusal çıkar dışında kullanılmışsa, ikincisi ise bu yetki ile özel çıkar elde edilmişse yolsuzluk yapılmış demektir.

Yolsuzluğun birçok türü olmasına rağmen, konumuz açısından kamu alım sisteminin çıkar amaçlı kullanılması ön plana çıkmaktadır. Bir faaliyetin yolsuzluğa sebep olup olmadığı şu formülle ölçülmektedir: $Y(\text{Yolsuzluk}) = T(\text{Tekel}) + TY(\text{Taktir Yetkisi}) - H(\text{Hesapverebilirlik})$ (Robert Klitgaard, 1997: 3). Formüldeki T'yi DMO'nun alanında tekel konumunda bir kuruluş olması, TY'yi DMO'dan alım yapan kuruluşların yetkililerinin kanunlarla düzenlenmiş harcama yetkilisi, ihale yetkilisi gibi görevler nedeniyle takdir yetkilerinin olması karşılamaktadır. Diğer taraftan DMO'dan yapılacak alımlarda "H" hesapverebilirliğin en düşük düzeyde olduğu da aşikardır. Şöyle ki; daha önce bahsedildiği üzere, 4734 sayılı yasa ile DMO'dan yapılacak alımlar bu yasada belirlenen usuller dışına çıkarılarak, doğrudan bu kuruma başvurarak ihtiyaçların giderilmesi şeklinde gerçekleştiğinden, yapılan alım işleminin uygun ve hukuki olduğu baştan kabul edilmektedir. Bu nedenle, DMO'dan yapılan alımlarda hesap verme sorumluluğu tam anlamıyla yerine getirilememektedir.

Bu formül DMO'dan alım satım sisteminin; yolsuzluğu teşvik edici bir sistem olduğunu göstermektedir. Bu nedenle; kamu ihale sistemimizde 4734 sayılı yasanın 3 ncü maddesinde belirtilen istisna hükümlerinin en düşük düzeyde tutulması, sorunun çözümü yönünde en önemli adım olacaktır. Bu anlamda; kamu ihale sistemimizle ilgili olarak, kamu ihaleleriyle ilgili esaslar çok iyi bir biçimde düzenlenmeli; ihale duyurularının koşullarının ve sonuçlarının açık olmasına dikkat edilmelidir(Yılmaz, Kılavuz, 2002:29) şeklinde öneriler yapılmış olsa da, 4734 sayılı yasanın düzenlenmesi ve uygulanması sırasında bu tür görüşler, DMO'dan yapılacak alımlar ve bazı kamu alımları ve kamu kuruluşlarına getirilen istisna uygulamalarında görüleceği üzere yeterince dikkate alınmamaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

DMO'nun alım satım sistemi ve ihale mevzuatımızın genel çerçevesi birlikte değerlendirildiğinde, DMO'nun hem alım sisteminin hem de satış sisteminin ihale mevzuatı ile gösterilen genel ilkelerle çelişen taraflarının olduğu görülmektedir. Bir diğer konu ise, DMO'nun satış sisteminden kaynaklanan nedenlerle buradan yapılan alımların, yolsuzluğa sebep olacak şekilde kurulmuş olmasından dolayı, ihale sisteminden beklenen faydanın elde edilebilmesini zorlaştırmakta olduğudur. Ayrıca DMO'nun kurumsal varlık nedeninin de yeniden gözden geçirmeye muhtaç olduğu görülmektedir.

DMO'nun alım satım sistemi ihale sistemimizle hangi yönlerden çelişmektedir? İncelemenin daha önceki kısımlarında hem DMO'nun alım satım sistemi hem de ihale sistemimize dair bir takım bilgiler verilmişti. Burada bahsedilecek konu, DMO'nun alım satım sisteminin ihale sistemimize hangi yönlerden zarar verdiği ile ilgilidir. Bir başka konu ise DMO'dan yapılan alımların, altında yatan psikolojik nedenin tespiti olacaktır.

DMO'nun alım satım sisteminin kamu ihale sistemimizle çelişen en önemli yönü, kamu alımlarında rekabetin oluşmasını engelleyici olmasıdır. Özellikle DMO'nun katalogla satış sistemi bu sonucu doğurmaktadır. Şöyle ki; DMO katalog firmalarını seçerken bir ihale yapmamakta, yukarıdaki kısımlarda anlatıldığı üzere, firmaların DMO'nun belirlediği bir takım şartları yerine getirmesi yeterli olmaktadır. Bir başka anlatımla, kataloga girecek firmalar rekabet ettirilmemektedir. Kamu ihalelerindeki temel anlayış ise; ihtiyaçların etkili, ekonomik, verimli olacak şekilde elde edilmesini sağlamak için ihalelerin rekabet ortamında yapılmasına dayanmaktadır. Katalogla satışlarda firmaların ürünleri elektronik ortamda sergilenmekte, kamu kuruluşları bunlardan istediğini seçmektedir. Dolayısıyla satın alınan söz konusu ürünün ekonomik olup olmadığı hiç değerlendirilmemektedir. Oysa 4734 sayılı yasaya göre, ihaleyle yapılan alımlarda alınan ürünün ekonomik olup olmadığı birinci öncelikli olmaktadır.

Kamu kuruluşlarınca DMO ürünleri neden tercih edilmektedir? Bunun en önemli nedeninin hesap verme sorumluluğundan kurtulmak olduğunu söylemek yanlış olmaz. Şöyle ki; idareler, DMO'dan yapılan alımlar 4734 sayılı yasanın izin vermesiyle yapılan bir alım şekli olduğundan, alımlarını ihaleyle almak yerine DMO'dan gerçekleştirerek, dış denetim yetkisine sahip Sayıştay ve kamu idarelerinin kendi iç denetim güçlerinin denetimleri sonucu çıkacak zimmekten kaçmak istemektedirler. Başta Sayıştay olmak üzere denetim yapan birimler mevzuat hükümlerine göre denetim yaparlar. DMO'dan yapılan alımlar, 4734 sayılı

yasa hükümlerine göre mevzuata uygun olduğundan, bu tür alımlar denetim birimlerinin ilgi alanı dışında kalmaktadır. 4734 sayılı yasada DMO'dan yapılacak alımlara getirilen bu kolaylık nedeniyle, kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli olacak şekilde kullanılıp kullanılmadığını tespit etmekle görevli olan denetim birimlerinin, görevlerini tam anlamıyla yapamaz hale getirildiği görülmektedir.

DMO'dan yapılan alımların bir diğer önemli sonucu, kamu idarecilerini yolsuzluğa teşvik edici oluşudur. Bunun nedeni, yukarıdaki kısımlarda da anlatıldığı üzere, DMO'nun katalog firmalarının kamu idareleriyle iletişime geçerek, kendilerinin DMO firması olduğunu, alımlarda bir takım kolaylıklar gösterebileceklerinden bahsetmekte oluşlarıdır. Kamu idarecileri ise hem 4734 sayılı yasadaki ihale yapmaya yönelik sürecin zorlukları, hem de DMO'dan yapılacak alımların o derece kolay ve hesap vermeksizin yapılabilmenin kolaylığını değerlendirmek istemektedirler. DMO'nun katalog firmalarının kolayca kamu idarelerine ulaşarak yaptıkları teklifler ve mevzuata takılmadan kolayca yapılacak alımların varlığı, kötü niyetli kamu idarecileri için bir fırsat olabilmektedir.

Son olarak; inceleme bölümünde DMO'nun kurumsal verileri değerlendirildiğinde, bu kurumun varlık nedeninin de tartışılmasında fayda olduğu kanaati oluşmaktadır. “DMO neden vardır, satış kitlesi olan kamu kuruluşlarına kamu ihale sistemi ile sunulamayacak hangi şeyi sunmaktadır?” sorularına verilecek cevaplar önemlidir. Türkiye’de DMO’nun kurulduğu 1926’lardaki şartlar düşünüldüğünde, kamu kuruluşlarının ihtiyaçlarını karşılayacak böylesi bir kuruluşa ihtiyaç olması anlaşılabilir bir durumdur. Ancak günümüz şartları düşünüldüğünde, DMO’nun satışını yaptığı ürünleri sunan özel kuruluşlar, kamu kuruluşlarının bulunduğu hemen her yerde bulunmaktadır. İkincisi DMO; nihayetinde özel kuruluşlardan satın aldığı kamu kuruluşlarına satan bir firma olarak, aldığı mallara belli oranda kar payı uygulayıp satış yaptığı için bu durumun kamu kuruluşlarının mal alış fiyatlarını artırıcı olduğu düşünülmektedir. Serbest rekabet ortamında satış halkasındaki her bir zincir, malın fiyatını artırıcı unsur olmaktadır. Dolayısıyla DMO’nun satış yapmadığı bir ortam, bütün kamu alımları birlikte değerlendirildiğinde, alış maliyetlerini düşürür. Bu nedenler yanında DMO’nun piyasa fiyat yapıcılığı fonksiyonu, kamu kuruluşlarının mal alımlarına ilişkin bütün çeşitleri bulabilecekleri büyük bir market oluşu ve alım yaptığı firmalara standardizasyon ve teknolojik yenilik yönünde teşvik edici oluşu önemli ve olumlu yönleri olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak;

- 1- İhale mevzuatında DMO'dan yapılacak alımlar için belirlenen istisna hükümleri kaldırılarak, söz konusu kuruluş özel firmalarla aynı statüde değerlendirilmelidir.
- 2- Bunu sağladıktan sonra DMO'nun özel firmalarla rekabet edebilirliğini sağlamak amacıyla ihale mevzuatında DMO'nun mal alışlarına getirilen istisna hükümleri devam ettirilmelidir.
- 3- DMO'nun alış satış sisteminin yukarıda sunulan çözüm önerilerine uygun şekilde yenilenmemesi halinde, DMO'nun elektronik ortamdaki satışlarının yolsuzluğu yönlendirici özelliğini törpüleyecek şekilde, firmalarla kamu kuruluşları arasındaki irtibatı kesecek bir sistem kurulmalıdır.
- 4- Kurumsal olarak son yıllardaki faaliyet karlarının ancak personel giderlerini karşılamaya yettiği gerçeğinden hareketle, DMO'nun personel politikası yeniden değerlendirilmelidir.
- 5- DMO'nun son yıllardaki faaliyet dışı net karlarındaki artışların fazlalığı, kurum sermayesinin atıl tutulduğunu, kuruluş gayesine yönelik değerlendirilemediğini göstermektedir. Bu likit tutarların kuruluş gayesine yönelik değerlendirilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- Çelik, K, 2003, Devlet Malzeme Ofisinden Yapılacak Alımlar, Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi, Mayıs 2003, Cilt 8.
- DMO, Yıllar İtibariyle Satış Durumu, <http://www.dmo.gov.tr/Statik/Sayfalar.aspx?SayfaID=36>, (4.11.2009).
- DMO, 2008, Devlet Malzeme Ofisi Satınalma Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarih, Sayısı: 14.11.2008, 27054).
- DMO, 2009, Katalog Kapsamındaki Firmalardan Gerçekleştirilecek Açık Satışlara Ait Satınalma Sözleşmesi, <http://www.dmo.gov.tr/duyurular/EK-6%202009%20SÖZLEŞME%20ÖRNEĞİ.doc>, (21.11.2009).
- DMO, 2009a, 2008 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.dmo.gov.tr/duyurular/Yıllık%20Faaliyet%20Raporu_2008.pdf, (21.11.2009).
- DMO, 2007, Devlet Malzeme Ofisi Ana Statüsü, Resmi Gazete Tarih, Sayısı: 04.05.2007, 26512).
- DMO, 2008a, Devlet Malzeme Ofisi Satış Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarih, Sayısı: 14.11.2008, 27054).

- Hazine Müsteşarlığı, 2008, 2007 Kamu İşletmeleri Raporu,
http://www.tdi.com.tr/public_upload/documents/2007%20kamuisletmeleriraporu.pdf,
(4.11.2009).
- Kamu İhale Kurumu, İhale İstatistikleri,
http://www.ihale.gov.tr/Istatistikler_Raporlar/ihale_istatistikleri.htm, (04.11.2009).
- Klitgaard, R., 1997, International Cooperation Against Corruption,
http://www.icgg.org/downloads/contribution02_klitgaard.pdf, (11.11.2009).
- Shah A., Corruption and Decentralized Public Governance, 2006, World Bank Research Working Paper No:3824,
<http://info.worldbank.org/etools/docs/library/239565/corruptionandDecentralized.pdf>, (10.11.2009).
- TBMM, 2002, Kamu İhale Kanunu, Kanun No:4734, Resmi Gazete Tarih, Sayısı:21.02.2002, 24648).
- TBMM, 2002, Kamu İhale Kanunu, Kanun No:4735, Resmi Gazete Tarih, Sayısı:21.02.2002, 24648).
- TBMM, 1983, Kamu İhale Kanunu, Kanun No:2886, Resmi Gazete Tarih, Sayısı:10.09.1983, 18161).
- TEPAV, 2009, Kamu İhale Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler Ne Anlama Geliyor?
http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/kamu_ihale_dn.pdf
(10.11.2009).
- Yılmaz, A. ve Kılavuz, R., 2002, Türk Kamu Bürokrasisinin İşlemsel Sorunları Üzerine Notlar, Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 3, Sayı 2,
(<http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/turk%20kamu%20bürokrasisinin%20işlemsel%20sorunları%20üzerine%20notlar.pdf>) (10.11.2009).